

Martin Haberer, Ulmers grosser Taschenatlas Gartenpflanzen. 850 Pflanzenporträts für Garten, Terrasse und Balkon, Stuttgart 2004, Eugen Ulmer Verlag, ss. 458, ISBN 3-8001-455-74

Martin Haberer jest jednym z najbardziej znanych niemieckich autorów książek botaniczno-ogrodniczych. Ponadto jest on cenionym wykładowcą w zakresie ogrodnictwa roślin ozdobnych, a także organizatorem i uczestnikiem wycieczek botanicznych do wielu, często nawet bardzo odległych zakątków naszego globu. Omawiana książka „Ulmera duży podręczny atlas roślin ogrodniczych. 850 portretów roślin dla ogrodów, tarasów i balkonów” stanowi niejako podsumowanie i spopularyzowanie dorobku tego autora. Książka ta stanowi kompendium wiedzy w zakresie roślin ogrodniczych. Możliwa jest ona do wykorzystania jako podręczny atlas. M. Haberer przedstawia 854 portrety roślin, z tego 320 gatunków roślin drzewiastych, 312 gatunków bylin do ogrodów i założeń krajobrazowych, a także 222 gatunki roślin jednorocznych, roślin do pojemników oraz przeznaczonych na kwiat cięty.

Obszerny atlas Haberera składa się z „Przedmowy”, trzech podstawowych części („Rośliny drzewiaste do ogrodów i założeń krajobrazowych”; „Byliny do ogrodów i założeń krajobrazowych”; „Rośliny rabatowe i balkonowe”) oraz skorowidzów i bibliografii. W pierwszej części omówiono drzewa iglaste, drzewa liściaste, a także najważniejsze krzewy i rośliny pnące. M. Haberer osiągnął „mistrzostwo” w przedstawianiu poszczególnych roślin. Przy opisie roślin uwzględniono ich pochodzenie i strefę klimatyczną, formę wzrostu, charakterystykę liści, kwiatów i owoców, stanowisko, zastosowanie w ogrodnictwie ozdobnym, a także uwagi o poszczególnych odmianach lub gatunkach. Duże znaczenie mają doskonałe, barwne fotografie omawianych roślin ozdobnych.

Drzewa i krzewy iglaste stanowią od dawna ważny element sztuki ogrodniczej w Europie Środkowej. Większość drzew i krzewów iglastych pozostaje zimozielona. Tylko nieliczne gatunki stosowane w ogrodzie pozostają bez ulistnienia w okresie zimy. Większość roślin iglastych to wysokie drzewa, które są mało przydatne w ogrodach przydomowych. Wiele z nich posiada jednak słabo rosnące lub karłowate formy ogrodowe. Do powszechnie znanych ogrodowych drzew i krzewów iglastych zaliczamy: jodły, cedry, cyprysiki, cyprysy, jałowce, modrzewie, świerki, sosny, cisy, żywotniki oraz choiny.

Do bardzo oryginalnych drzew spokrewnionych z drzewami iglastymi należy miłorząb dwudzielną (*Ginkgo biloba*), relikw z pradawnych czasów, należący do „żywych skamielin”. Pięknymi drzewami są

także metasekwoja chińska (*Metasequoia glyptostroboides*) oraz różne gatunki sekwoi pochodzące z Ameryki Północnej, które są jednak w polskich warunkach trudne do uprawy.

W mniejszych ogrodach trudno jest uprawiać drzewa wysokopienne. Sprawdzają się tu doskonale drzewa średniej wielkości, do których zaliczyć należy gatunki i odmiany klonów, kasztanowców, olch, brzoź, grab pospolity, surmię zwyczajną, grujecznik japoński, leszczynę turecką, odmiany buka zwyczajnego, a nawet dębu szypułkowego. Bardzo popularne są ponadto drzewa ozdobne z małą koroną i drzewa obficie kwitnące. Do tej kategorii można zaliczyć np. wiele gatunków klonów i dereni, głogi, złotokapy, magnolie, berberysy, kaliny czy jabłonie ozdobne.

Na szczególną uwagę miłośników roślin zasługują róże i hortensje, krzewy niezwykle popularne w ogrodach, jak też w zieleni miejskiej. Ostatnio przybyło szeregu nowych ich odmian, a nawet gatunków.

Odmianą krzewów stanowią tzw. krzewy karłowate (do 1 m wysokości). Do najbardziej znanych należą wrzozy i wrzośce, a także pozostałe gatunki z rodziny wrzoścowatych. Na uwagę zasługują też wawrzynki, golterie, „mirt torfowy”, kilka gatunków skimmii czy też liczne gatunki Hebe. Obok tych stosunkowo mało znanych krzewów na uwagę zasługują też brzoza karłowata, karłowate gatunki irg, szczodrzenie i janowce.

Na cieplejszych obszarach Europy Środkowej uprawia się powszechnie zimozielone drzewa liściaste lub bambusy, a wśród nich np. berberysy, bukszpan zwyczajny, irgi, bagno zwyczajne, mahonie, laurowisnia wschodnia, ogień szkarłatny i liczne jego odmiany, kaliny zimozielone. Odmianą zimozielonych roślin karłowatych stanowią niewątpliwie różaneczniki. Obok form zimozielonych, znane są liczne mieszańce ogrodowe z liśćmi opadającymi na zimę.

Kolejna kategoria roślin drzewiastych obejmuje pnącza drzewiaste. Do ciekawych pnączy należą niewątpliwie aktinidie, akebia pięciolistna (*Akebia quinata*), kokornak wielkolistny (*Aristolachia macrophylla*), dławisz okrągłolistny, bluszcz (*Hedera helix*), hortensja pnąca, kilka gatunków wiciokrzewów, rdest czy też pięknie kwitnące glicynie i powojniki.

Rozdział pt. „Byliny do ogrodów i założeń krajobrazowych” obejmuje przegląd i charakterystykę tych trwałych, żyjących wiele lat roślin ozdobnych. Wśród nich możemy wyróżnić: byliny rabatowe i skalne, rośliny

ny okrywowe, trwałe rośliny wodne i bagienne, wieloletnie trawy ozdobne i paprocie, a także mrozoodporne trwałe rośliny cebulowe i bulwiaste. W odróżnieniu od drzew i krzewów ich pędy nie są zdrewniałe lub są zdrewniałe bardzo słabo. Części nadziemne zwykle zamierają na zimę z wyjątkiem gatunków o liściach trwałych. Odzwierciedlają one bardziej niż inne gatunki roślin przemijanie pór roku.

Wśród bylin rabatowych można wymienić: krwawniki, astry, dzwonki, chabry, złocienie, ostróżki, wilczomlecze, sasanki, miłki, piwonie, tojady i wiele, wiele innych. Ogrody skalne i wysokie murki porastają np. kobiercowe krwawniki, miłek wiosenny, gęsiówki, pierwiosnki, przylaszczki i liczne gatunki pięciorników. Jednak do najbardziej znanych roślin ogrodów skalnych należą niewątpliwie rojniki i rozchodniki, posiadające często piękne kolorowe ulistnienie.

Wiele roślin ogrodów skalnych można stosować jako rośliny okrywowe na stanowiska zarówno słoneczne, jak i półcieniste, do cienistych. Wśród nich niewątpliwie na uwagę zasługują: aceny, kobiercowe krwawniki, dzwonki, rdest, niskie gatunki rozchodników, macierzanek i przetaczników oraz oczywiście niskie tawułki, konwalia majowa, kokorycz żółta czy mazaranka wonna.

W wielu ogrodach spotyka się coraz częściej oczka wodne porośnięte roślinnością wodną i bagienną. Do tej grupy roślin należą między innymi: tatarak zwyczajny, kaczeniec błotny, hiacynt wodny, kosaciec żółty, strzałka wodna oraz kilka gatunków pałek. Nie można oczywiście zapomnieć o pięknych grzybieniach wodnych i grążeli żółtej.

W wielu ogrodach bardzo ważne miejsce zajmują paprocie i ozdobne trawy, a także liczne rośliny cebulowe i bulwiaste. Szczególnie dwie ostatnie grupy cieszą oko urodą kwiatów i kolorami. Wszyscy dosko-

nale znamy wspaniałe kwitnące: śnieżyczkę przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), krokusy, zawilce (*Anemone*), cesarskie korony, hiacynty, narcyzy i oczywiście tulipany, dalie i mieczyki. Nie można zapominać także o liliach, których bogactwo gatunków i odmian jest zdumiewające. Przedstawiona tu lista jedynie w niewielkim stopniu obrazuje bogactwo bylin zaprezentowanych przez Martina Haberera.

Szeroko omówiony jest także dział poświęcony roślinom jednorocznym. Czytelnik ma możliwość poznać wiele szczegółów o takich roślinach jak: lwia paszcza, nagietek lekarski, aster chiński, złocien krzewiasty, słonecznik zwyczajny, lobelia, szalwia, werbena, cynia, a także: żeniszek, begonia, niecierpek, niezapominajka, bratek i wiele wiele innych. Popularne i często spotykane w ogrodach są także jednoroczne rośliny pnące, z barwnymi liśćmi oraz te przeznaczone na suche bukiety. Wiele z nich znajduje także zastosowanie jako rośliny balkonowe.

Książka M. Haberera „Ulmera duży podręczny atlas roślin ogrodniczych. 850 portretów roślin dla ogrodów, tarasów i balkonów” w pełni zasługuje na uwagę polskich czytelników. Pokazuje ona bogactwo uprawianych roślin ozdobnych i dzięki szczegółowym informacjom o ich wymaganiach klimatycznych i glebowych, może się stać doskonałą pomocą przy aranżowaniu nowych i zmianie starych ogrodów i tarasów. Warto by się zastanowić nad przetłumaczeniem tej pięknej i wartościowej książki na język polski? Moim zdaniem w pełni na to zasługuje.

Eugeniusz Kośmicki
Akademia Rolnicza
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań

Andreas Bärtels, Pflanzen des Mittelmeerraumes, 2. Aufl., Stuttgart (Hohenheim) 2003, ss. 352, ISBN 3-8001-3287-7, Verlag Eugen Ulmer

Kraje basenu Morza Śródziemnego są obecnie bardzo pożądanym celem spędzenia urlopów dla mieszkańców Północnej, Środkowej, a nawet Wschodniej Europy. Wielu turystów zainteresowanych jest nie tylko samym odpoczynkiem, ale także poznaniem występujących tam roślin. Przy tym – pod względem botanicznym – region śródziemnomorski najciekawszy jest pomiędzy marcem a majem, gdy większość tamtejszych roślin kwitnie, a często także pięknie pachnie. Przy tym region śródziemnomorski posiada duże bogactwo roślin – około 20 000. Położony jest on pomiędzy środkowoeuropejską strefą wegetacji a północnoafrykańską strefą pustynną na południu i strefą pustynną na Bliskim Wschodzie (na wschodzie). Na ogół przyjmuje się, że obszar śródziemnomorski wyznacza obszar występowania drzewa oliwnego (*Olea europaea*).

Do najważniejszych opracowań niemieckojęzycznych poświęconych wegetacji roślinności śródziemnomorskiej należy niewątpliwie praca Andresa Bärtelsa pt. „Rośliny obszaru Morza Śródziemnego”, która

cieszyła się dużym zainteresowaniem czytelników w Niemczech.

Andreas Bärtels należy do najwybitniejszych dendrologów i autorów książek botaniczno-ogrodniczych. Jest on autorem licznych publikacji poświęconych tematowi botanicznemu, w tym także roślinom z innych części świata. Przykładowo, w renomowanym wydawnictwie Verlag Eugen Ulmer ukazały się: „Rośliny tropikalne” (2003), „Wielka księga kamelii” (2003) oraz „Encyklopedia roślin drzewiastych” (2001). Wszystkie wymienione książki były interesujące zarówno dla specjalistów, jak i dla dużego grona miłośników roślin. Podobnie wygląda także sytuacja w przypadku książki „Rośliny obszaru Morza Śródziemnego”.

Książka ta składa się z: „Przedmowy i wprowadzenia”, „Klimatu i wegetacji obszaru Morza Śródziemnego”, „Klucza grupowego” i „Klucza do oznaczania roślin”. Wymienione powyżej części mają charakter wstępny. Najważniejszymi jej częściami są natomiast: „Wieczniezielone rośliny drzewiaste”, „Rośliny drzewiaste z opadającymi liśćmi”, „Drzewa iglaste”,

„Karłowate rośliny drzewiaste”, „Rośliny zielne”, „Palmy”, „Rośliny lecznicze i przyprawowe” oraz „Rośliny owocowe”. Książka A. Bärtelsa kończy się spisem literatury, źródłem rycin, a także skorowidzem łacińskich i niemieckich nazw roślin. Zaletą książki A. Bärtelsa jest stosowanie jednolitego wzoru opisu roślin oraz ich doskonałe ilustracje (556).

W ujęciu geograficznym obszar śródziemnomorski rozciąga się od Południowej Portugalii, przez Południową Hiszpanię, francuskie wybrzeże śródziemnomorskie i cały Półwysep Apeniński na południe od Padu, Istrię, wąski pas nad Morzem Adriatyckim, większość Grecji (z wyjątkiem gór na Zachodzie), wybrzeża Turcji, Syrii i Libanu aż do Izraela. Do obszaru śródziemnomorskiego należą północne części Tunezji, Algierii, Maroka oraz Libii (Cyrenajka). Roślinność śródziemnomorska występuje z reguły na wybrzeżach. Pod względem geograficzno-roślinnym możemy wyróżnić wschodni i zachodni obszar śródziemnomorski. W regionie wschodnim charakterystyczne są: drzewo poziomkowe (*Arbutus andrachne*), cedr libański (*Cedrus libani*), kolczasty wilczomlec (*Euphorbia acanthothamnus*), kolczasty janowiec (*Genista acanthoclada*) i strytrakowiec lekarski (*Styrax officinalis*). Natomiast typowe dla flory zachodniośródziemnomorskiej są: kolczasty janowiec (*Calicotome spinosa*), cedr atlantycki (*Cedrus atlantica*), karłowata palma (*Chamaerops humilis*) oraz dąb korkowy (*Quercus ruber*). Dla całego obszaru śródziemnomorskiego najważniejsze znaczenie uprawne ma drzewo oliwne (*Olea europaea*). Pamiętać należy, że z obszarów basenu Morza Śródziemnego pochodzi także wiele roślin leczniczych i przyprawowych.

Charakterystyczne dla obszarów śródziemnomorskich są wieczniezielone drzewa liściaste, a wśród nich dąb skalny (*Quercus ilex*). Padł on niestety ofiarą działalności gospodarczej człowieka, a jego miejsce zajęły inne gatunki: na zachodzie dąb okrągłolisty (*Q. rotundifolia*) i dąb korkowy, a na wschodzie: *Q. calliprinos* i *Q. macrolepis*. Na wielu obszarach, gdzie kiedyś dominował dąb skalny nie może rozwijać się wysoka roślina drzewiasta. Upowszechniły się tam skupiska gęstych zarośli krzewiastych, określane jako „macchia” i „garigue”. Bardzo swoiste są także otwarte lasy arganii żelaznej (*Argania spinosa*), występujące w południowo-zachodnim Maroku.

Do najbardziej charakterystycznych roślin wieczniezielonych obszaru śródziemnomorskiego należą dwa gatunki drzew poziomkowych: *Arbutus andrachne* i *Arbutus unedo*, chleb świętojański, gatunki wrzosców (*Erica arborea*, *E. australis*, *E. scoparia*, *E. terminalis*), drzewo laurowe (*Laurus nobilis*), lucerna drzewiasta (*Medicago arborea*), mirt zwyczajny (*Myrtus communis*), oleander, drzewo oliwne, pistacja kleista (*Pistacia lentiscus*), laurowiśnia iberyjska (*Prunus lusitanica*), wymienione już poprzednio gatunki dębów oraz kalina laurolistna (*Viburnum tinus*). Największe jednak gospodarcze znaczenie mają: drzewo oliwne, mirt i dąb korkowy.

Obok wieczniezielonych roślin na obszarze tym występują także rośliny drzewiaste z liśćmi opadającymi przed zimą. Skupiska takich roślin występują

wszędzie tam, gdzie niskie temperatury uniemożliwiają rozwój roślinności wieczniezielonej. Najbardziej charakterystyczne są liczne gatunki dębu: omszony (*Q. pubescens*), pirenejski (*Q. pyrenaica*), węgierski (*Q. frainetto*) oraz burgundzki (*Q. cerris*). Do innych charakterystycznych drzew należą: klon kolchidzki z podgatunkiem kalabryjskim (*A. cappadocicum*), klon francuski (*A. monspessulanum*) chmielgrab europejski (*Ostrya carpinifolia*), grab wschodni (*Carpinus orientalis*) i jesion mannowy (*Fraxinus ornus*). Na obszarach powyżej 900 m n.p.m. występuje także kasztan jadalny, który może tworzyć ważny składnik lasów liściastych.

Nad brzegami rzek występują: platan wschodni (*Platanus orientalis*), judaszowiec wschodni (*Cercis siliquastrum*), strytrakowiec lekarski (*Styrax officinalis*), a także liczne gatunki tamaryszków. Z innych charakterystycznych roślin drzewiastych należy wymienić jeszcze: olchę sercolistną (*Alnus cordata*), świdośliwę jajowatą (*Amelanchier ovalis*), wiaźowiec południowy (*Celsis australis*), kilka gatunków powojników szczodrzeńca, malwę drzewiastą (*Lavatera olbia*), dwa gatunki morw (*Morus alba*, *M. nigra*), niepokalnek (*Vitex agnus-castus*) oraz bardzo popularny kasztan jadalny.

W rejonie Morza Śródziemnego drzewa iglaste mają mniejsze znaczenie niż liściaste. Są to przede wszystkim liczne gatunki: jodły (*Abies*), cedru (*Cedrus*), cyprysa (*Cupressus*), jałowca (*Juniperus*), sosny (*Pinus*) oraz tuja berberyjska (*Tetraclinis*).

Na obszarze śródziemnomorskim duże znaczenie mają karłowate rośliny drzewiaste, określane ogólnie jako „garigue”. Są to głównie zbiorowiska składające się z tymianku (*Thymus vulgaris*), różnych gatunków lawendy i rozmarynu, a także janowców, macierzanek, wawrzynków czy wilczomleczy. Charakterystyczne są także kolczaste rośliny poduszkowe występujące powyżej granicy lasów

W rejonie tym bardzo bogaty jest świat roślin zielnych. Występują one w najrozmaitszych środowiskach naturalnych i zmienionych przez człowieka. Możemy wyróżnić tutaj paprocie, różnorodne rośliny bylinowe i jednoroczne, rośliny cebulowe i bulwiaste, trawy, turzyce, sity, a także bardzo bogaty, chociaż bardzo zagrożony, świat storczyków śródziemnomorskich.

Bardzo charakterystyczne dla obszarów śródziemnomorskich są palmy, które są tutaj traktowane głównie jako drzewa ozdobne, z których najbardziej znane to: palma karłowata (*Chamaerops humilis*), kanaryjska (*Phoenix canariensis*) czy daktylowa (*P. dactylifera*).

Obszary śródziemnomorskie dostarczają także wielu doskonałych roślin leczniczych, przypraw i owoców. Do najbardziej znanych należą: bylice (zwłaszcza estragon), nagietek lekarski, fenkuł (koper) włoski, lawenda wąskolistna, melisa lekarska, bazylia pospolita, mak lekarski, anyż biedrzeniec, rozmaryn lekarski, szalwia lekarska, cząber górski czy tymianek zwyczajny.

Na uwagę zasługują także śródziemnomorskie owoce, głównie cytrusy i winogrona. Cytryna zwyczajna (*Citrus limon*), pomarańcza (*Citrus sinensis*), man-

darynka (*C. reticulata*) czy grapefruit (*C. x paradisi*) uprawiane są powszechnie i eksportowane do wielu krajów. Do najstarszych natomiast roślin uprawnych należy winna latorośl (*Vitis vinifera*), uprawiana już 3500 p.n.e. w starożytnym Egipcie.

Książka A. Bärtelsa, zawierająca szczegółowe informacje zarówno o rejonie, jak i roślinności śródziemnomorskiej, zasługuje na uwagę polskich czytelników. Może być ona przydatna zarówno dla specjalistów, jak i dla szerokiego grona miłośników roślin i krajów śród-

ziemnomorskich. Wydaje się celowe, aby tę dobrze napisaną książkę przetłumaczyć na język polski jako cenną pomoc m.in. dla polskich turystów odwiedzających coraz liczniej kraje śródziemnomorskie.

Eugeniusz Kośmicki
Akademia Rolnicza
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań

Welt der Alpen – Gebirge der Welt. Ressourcen, Akteure, Perspektiven. Hrsg. von François Jeanneret, Doris Wastl-Walter, Urs Wiesmann und Markus Schwyn. Redaktion: Karina Liechli, Bern – Stuttgart – Wien 2003, ss. 280. ISBN 3-258-06624-8, Haupt Verlag

W 2003 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych proklamowała Międzynarodowy Rok Gór, a w 2003 r. odbyła się 54 Konferencja Niemieckich Geografów w Bernie, w Szwajcarii. Przedstawiona publikacja „Świat Alp – Góry świata. Zasoby, aktorzy, perspektywy” stanowi zbiór opracowań poświęconych wynikom badań Alp, a także globalnym badaniom obszarów górskich. Składa się ona z wprowadzenia „Od świata Alp Berneńskich do Gór świata” autorstwa B. Messerliego i T. Hofera oraz czterech podstawowych części: „Góry w przemianach: aktualna dynamika i sygnały długookresowe”, „Ryzyko i potencjał: zarządzanie ryzykiem a trwałość”, „Punkt widzenia rodowitych mieszkańców gór: mity i problematyka dnia codziennego”, „Autonomia i zewnętrzne wyznaczniki: geopolityka i lokalne działania”.

B. Meserli i T. Hofer przedstawiają historię badań Alp, a także współczesne badania związane z górami. Rozpoczęły się one w Szwajcarii w 1834 r., ale do ich rozwoju badań doszło dopiero w 1978 r., gdy zaczęto realizować dwa duże międzynarodowe programy naukowe poświęcone górom: „Rozwój społeczno-ekonomiczny a ekologiczne obciążenia obszarów górskich” (w ramach UNESCO-MAB „Człowiek a biosfera”) oraz „Obszary górskie – obszary nizinne interakcyjne systemy”, prowadzony przez United Nations University (UNU). Uroczyste otwarcie Międzynarodowego Centrum Zintegrowanego Rozwoju Gór (International Centre for Integrated Mountain Development, ICIMOD) odbyło się w Kathmandu w grudniu 1983 r. Powstawanie kolejnych grup i organizacji B. Meserli i T. Hofer opisują bardzo szczegółowo. Podkreślili także, że problemom gór było poświęcone Nadzwyczajne Zgromadzenie ONZ w Nowym Jorku w 1997 r. Z kolei, Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1998 r. określiło rok 2002 jako Międzynarodowy Rok Gór (International Year of the Mountains, IYM), a Organizacja Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) podjęła się koordynacji prac. Przy realizacji IYM przyjęto następujące nadrzędne cele i zasady: ludność obszarów górskich jako centrum wszelkich działań, świadomość globalnego znaczenia regionów górskich i wrażliwych zasobów, wsparcie specyficznego zainteresowania dla tych obszarów i wkład do sformułowania ustawodawstwa dla obszarów górskich, inicjowanie nowych programów badań gór i rozwiązywania konfliktów na obszarach górskich, wyzwolenia inicjatyw, które by się

gały daleko poza rok 2002. Wymienione tutaj priorytety należało przystosować do przyrodniczych, gospodarczych i kulturowych stosunków panujących na różnych obszarach górskich, tym bardziej, że zgodnie z ustaleniami: (1) góry posiadają podstawowe znaczenie dla życia na Ziemi, (2) więcej niż połowa ludzkości skazana jest na zasoby wód słodkich pochodzących z gór, (3) genetyczna i biologiczna różnorodność systemów górskich ma podstawowe znaczenie dla przyszłości człowieka, (4) kulturowa różnorodność w górach zasługuje na szczególną uwagę, (5) przyszłość obszarów górskich i ich mieszkańców zagrożona jest przez społeczne, etniczne i religijne napięcia i zbrojne konflikty, przez zmiany klimatu, katastrofy naturalne, górnictwo, a także nietrwałe wykorzystanie lasów i użytków rolnych.

Aż 78 krajów założyło narodowe komitety w czasie trwania IYM i, jak podkreślają autorzy, dopiero podjęcie międzynarodowych działań wskazało na znaczenie badań obszarów górskich na płaszczyźnie narodowej i lokalnej.

Jak już wspomniałem, część pierwsza książki nosi tytuł: „Góry w przemianach: aktualna dynamika i sygnały długookresowe”. Poświęcona jest ona uwarunkowaniom przyrodniczym i kulturowym gór na różnych obszarach i w skalach czasowych. Obejmuje ona pięć artykułów: „Abiotyczna i biotyczna dynamika przestrzeni górskiej – status quo i perspektywy przyszłości”, „Wahania poziomu morza i paleogleb jako świadectwo długookresowych zmian klimatu w centralnych Andach”, „Rozwój i ocena krajobrazu w wysokich górach Bagrot (Karakorum) i Lötschental (Alpy Berneńskie) – porównanie”, „Zmienność temperatur i opadów w Alpach europejskich od 1500 roku”, „Wahania zmian lodowców alpejskich w zmianach klimatu i jego percepcji”. Przedstawione w nich dane opierają się na wieloletnich obserwacjach i analizach różnych abiotycznych i biotycznych parametrów środowiska wskazuje na globalne ocieplenie i skutki tego zjawiska.

Część druga książki poświęcona jest problematyce ryzyka na obszarach górskich i zawiera pięć kolejnych artykułów: „Trwały rozwój i zarządzanie ryzykiem na obszarach górskich. Wprowadzenie”, „Miejsce zamieszkania Jungów na obszarach wysokogórskich – w polu napięć pomiędzy kolonizacją, trwałym wykorzystaniem i ochroną przyrody”, „Wykorzystanie ziemi,

degradacja zasobów i problemy rozwojowe w górskim kraju Lesotho”, „Powódzie i las – paradygmat leśno-hydrologiczny” oraz „Zintegrowane zarządzanie ryzykiem katastrof naturalnych”. Jest charakterystyczne, że główne przyczyny zmian w górach wychodzą spoza obszarów górskich. Z jednej strony, potencjał produkcji pierwotnej w rejonach górskich nie zaspakaja w niezbędnym zakresie potrzeb mieszkańców, nie mówiąc już o wyzwaniu rozwoju ekonomicznego, ale z drugiej, góry oferują atrakcyjne miejsca dla inwestycji pochodzących spoza obszarów górskich. Dotychczasowe gospodarcze wykorzystanie gór rzadko prowadziło jednak do trwałego rozwoju. W nauce i w polityce utrzymuje się leśno-hydrologiczny paradygmat o znaczeniu lasów na obszarach górskich dla zabezpieczenia przed powodzią i lawinami, jednak nie zawsze wystarcza on do wyjaśnienia przebiegu wielu współczesnych katastrof naturalnych. Zapobieganie im oraz przeciwcieśnienie ewentualnego kryzysu i przywrócenie stanu przed katastrofą wymaga często międzynarodowej solidarności i kooperacji.

Trzecia część książki analizuje punkt widzenia rdzennych mieszkańców gór na swoje problemy. Autorzy omawiają tutaj głównie różnorakie mity społeczne i dramatyczną często sytuację dnia codziennego. Również ta część obejmuje pięć artykułów: „Mit, dzień codzienny a nauka na obszarach górskich. Wprowadzenie”, „Wspólnota, społeczeństwo obywatelskie i państwo jako społeczny kontekst dnia codziennego w górach Nepału i Pakistanu”, „Osiedla drobnych rolników i cechy charakterystyczne gospodarstw domowych na Mount Kenya”, „»Tam u góry jest dobrze, ponieważ stają się zdrowe ciało i dusza«. Rolnicze wykorzystanie Alp pomiędzy mitem a dniem codziennym.”, „ONZ-towski Rok Gór 2002: mitologizacja albo racjonalne oddziaływanie”; „Rozważania o szwajcarskim programie na Międzynarodowy Rok Gór”. W przypadku działań na rzecz rozwoju gospodarczego należy popierać dialog pomiędzy naukowymi i nie-naukowymi systemami wiedzy. Mity i rytuały odgrywają szczególną rolę jako źródło lokalnych znaczeń kulturowych i nie

mogą być pomijane w działaniach rozwojowych. Mimo iż, modernizacyjne działania państwa muszą się liczyć z lokalnymi wspólnotami i stosunkami władzy, to jednak trwały rozwój obszarów górskich pozostaje celem działań wielu organizacji i wymaga uwzględnienia w takim samym stopniu środowiska, gospodarki i społeczeństwa.

Ostatnia (czwarta) część omawianej książki poświęcona jest autonomii i zewnętrznym determinantom rozwoju obszarów górskich. Także i ta część zawiera pięć samodzielnych artykułów: „Autonomia i zewnętrzne wyznaczniki na obszarach górskich”, „Górski kraj Gruzja w polu napięć globalnej geopolityki”, „Plecy Nowozelandczyków – samotne szczyty górskie pod dużymi białymi chmurami”, „Kultura alpejska – podstawowy temat polityczny w ramach Konwencji alpejskiej”, „O geopolitycznej granicy wyspy”. Obszary górskie posiadają – z reguły – marginalne znaczenie polityczne. Jako rejon często bardzo oddalone od centrów struktur władzy politycznej, stworzyły samostanne kultury, które z trudem integrują się z większymi jednostkami politycznymi. Autorzy podają wiele przykładów, zarówno z historii, jak i okresu współczesnego, takich właśnie relacji.

„Świat Alp – Góry świata” stanowi znakomite opracowanie poświęcone zasobom i perspektywom rozwojowym obszarów górskich. Jako podstawowe pojęcie przyjmuje ona trwały rozwój tych rejonów z uwzględnieniem interesów społeczeństwa, gospodarki i środowiska. Autorzy wskazują także na wiele procesów degradacji zachodzących na obszarach górskich, nie tylko na obszarze „Trzeciego Świata”. Wprawdzie nie wspomina się w pracy tej o Karpatach i Sudetach, jednak poruszane problemy mają duże znaczenie także dla polskich obszarów górskich.

Eugeniusz Kośmicki
Akademia Rolnicza
ul. Wojska Polskiego 28
60-637 Poznań